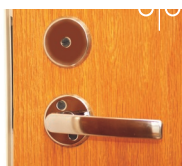

ELEVER PÅ HF OG VUC ER MEGET FORSKELLIGE. TO FORSKERE HAR VÆRET MED TIL AT UDVIKLE UNDERVISNING OG LÆREPROCESSEER.

SIDE 8

LÆS HVORDAN EN REKTOR PÅ EN HIGH SCHOOL PRAKTISERER VIDENSØGNING OG VIDENDELING I RELATION TIL UNDERVISNINGEN PÅ SIN SKOLE.

SIDE 12

INNOVATION FORTOLKES FORSKELLIGT I GYMNASIERNE, OG TOLKNINGERNE HAR INDFLYDELSE PÅ, HVORDAN INNOVATIVE KOMPETENCER UDVIKLES HOS ELEVERNE.

SIDE 10

VIDEN OM LIVET OG UNDERVISNINGEN
PÅ DE GYMNASIALE UDDANNELSER

www.sdu.dk/gp2

De gymnasiale uddannelsers nye interdisciplinære undervisnings- og opgaveformer udfordrer faglighedsforståelsen.

Interdisciplinære kompetencer mellem frihed og nødvendighed

AF LILLI ZEUNER

I takt med, at de gymnasiale uddannelser har indført interdisciplinære undervisnings- og opgaveformer, er princippet om det afgrænsede fag og det faste pensum blevet udfordret. Eleverne skal vælge studieretninger, fag, niveauer, temaer, fagelementer og

synsvinkler, de skal søge vejledning i udarbejdelsen af de store interdisciplinære opgaver, og de skal arbejde på tværs af fagene.

Gennem interview med elever i de gymnasiale afgangsklasser har jeg undersøgt sådanne elementer af den interdisciplinære arbejdsform, og det ser

Fortsættes side 3

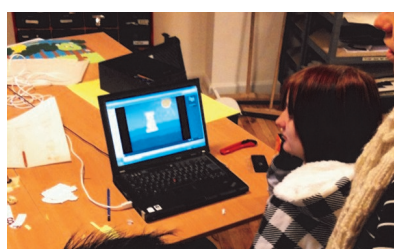
NYT FRA IFPR

Nyt forskningsprogram: Kultur og læring.

Ledes af lektor Steen Beck. Sammenhængen mellem kultur og læring udforskes gennem en særlig interesse for "læreprocesser i praksis", dvs. hvordan aldersgruppernes læring bliver til og udvikler sig i kulturelle kontekster. Læs videre [her](#).

Konferencen At tegne en tanke finder sted 19. september 2011 i Viborg. Medarrangører er forskere ved IFPR. Læs mere på www.visuelhf.dk og i artiklen "At tegne en tanke - på Visuel hf i Viborg" i dette nummer af *GymPæd 2.0*.

Gymnasiedage 2011. Konferencen løber af stablen 27. og 28. september på SDU. Temaet er Det virtuelle i gymnasiet. IFPR er medarrangør. Læs mere på www.gymnasiedage.dk.

Leder. Den ideelle men svære...

...kombination af forsknings- og udviklingsprojekter er et gennemgående tema i artiklerne i dette nummer af *GymPæd 2.0*. Denne type forskning ligger inden for den forskningstradition, som benævnes *Research and Development*-projekter. Netop denne type forskning har nydt stor fremme på IFPR. Den begunstiges af, at instituttet i hele sin levetid har haft tæt kontakt til praksis. Flere af forskerne har desuden deres rod i praksis i de gymnasiale uddannelser, hvilket betyder, at de kender problemstillingerne

Fortsættes side 2

Fortsat fra side 1

og holder sig opdateret om, hvor 'knasterne' sidder helt aktuelt. De har derfor været i stand til at pege på væsentlige emner i gymnasiet i dag, som de har belyst gennem deres forskning for – i bedste fald – at give inspiration til underviserne.

I dette nummer er det Hf-områdets *Research and Development*-projekter, der er i fokus.

Den første artikel, på forsiden, belyser en nyt aspekt ved de nye interdisciplinære undervisnings- og opgaveformer. I artiklen "Den interdisciplinære kompetenceudvikling mellem frihed og nødvendighed" viser lektor Lilli Zeuner, at der er en sammenhæng mellem elevernes generelle livsrelationer, deres holdning til livet og deres holdninger til de nye arbejdsformer. De elever, som på det generelle plan har en frihedsrelation til livet, oplever de nye arbejdsformer på en anden måde end de elever, som har en nødvendighedsrelation til livet. Denne sidste holdning kan meget let kan føre til, at man bliver usikker og reelt bliver ude af stand til at gennemføre det interdisciplinære arbejde.

I artiklen "At tegne en tanke" præsenterer Nikolaj Frydensbjerg Elf og Aase H.B. Ebbensgaard et aktionsforskningsprojekt i den nye gymnasiale ungdomsuddannelse Visuel hf. I denne uddannelse arbejder lærerne og eleverne med det visuelle som tænke- og læringsform i fagene. Men de viser, at det kræver en omtænkning af fagenes didaktik og af synet på læring. Uddannelsen har tiltrukket en særlig gruppe af unge og rummer interessante uddannelsespolitiske perspektiver.

I den tredje artikel, "Handling og forvandling", beskriver Steen Beck og Michael Paulsen et aktionsforskningsprojekt fra Randers HF og VUC. Projektet er udsprunget af, at kursisterne på HF og VUC i dag er meget forskellige, hvilket har givet læringsmæssige problemer. Sammen med lærerne har de to forskere været med til at udvikle undervisning og læreprocesser, der er funderet i analyser af kursisters tilgang til undervisningen og af kulturen i klasserne. Det drejer sig om *aktioner* i forhold til lektielæsning, ledelse af klasserummet, brugen af noter mv.

Endelig diskuterer adjunkt Peter Hobel, hvordan innovation kan forstås i de gymnasiale uddannelser. Han tager udgangspunkt i projekt "Innovationskraft og entreprenørskab på gymnasier i Region Hovedstaden". Det et stort udviklings- og spredningsprojekt, der har som sit mål at indtænke *innovation* i alle de fire gymnasiale uddannelser. Han viser, at innovation fortolkes forskelligt, og at tolkningerne har indflydelse på, hvordan innovative kompetencer udvikles hos eleverne. En økonomisk-teknologisk og markedsorienteret diskurs står over for en diskurs, der er orienteret mod almindelse.

Ekstern lektor Marianne Abrahamsen afslutter dette nummer med en rejserapport, denne gang fra USA. Hun rapporterer, hvordan en rektor på en *high school* praktiserer vidensøgning og videndeling i relation til undervisningen på sin skole. Denne ledelsesstil diskuterer hun med en dansk rektor, en dansk gymnasielærer samt en forsker, som sætter den i relation til en dansk gymnasievirkelighed.

Ud over disse artikler, som formidler noget af instituttets aktuelle forskning, rummer dette nummer af *GymPæd 2.0* informationer om nogle af de vigtigste begivenheder i efteråret på instituttet: se *Nyt fra IFPR* på forsiden. Vi bringer ligeledes en oversigt over de nyeste udgivelser i *Gymnasiepædagogik*, instituttets skriftserie, som kan downloades gratis.

Venlig hilsen, god læselyst og godt skoleår
Redaktionen

PS: Tidligere numre af *GymPæd 2.0* kan læses/downloades på hjemmesiden www.sdu.dk/gp2. Her kan du også tilmelde dig maillisten, så alle nye numre tilsendes automatisk.

Redaktion af GymPæd 2.0

Marianne Abrahamsen, ph.d., ekstern lektor ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
E-mail: marianne.abrahamsen@ifpr.sdu.dk

Nikolaj Frydensbjerg Elf, ph.d., adjunkt ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
E-mail: nfe@ifpr.sdu.dk

Anne Jensen (ansv.havende), ph.d., institutleder ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet.
E-mail: anne.jensen@ifpr.sdu.dk

Interdisciplinære kompetencer...

ud til, at der er en sammenhæng mellem elevernes generelle livsrelationer og disse arbejdsformer. De elever, som på det generelle plan har en frihedsrelation til livet, oplever de nye arbejdsformer på en anden måde end de elever, som har en nødvendighedsrelation til livet. Hvis livet er præget af frihed, vil man have en tendens til at forfølge egne interesser, mens en tilværelse i nødvendighedens lys meget let kan føre til, at man bliver usikker og reelt bliver ude af stand til at gennemføre det interdisciplinære arbejde.

Valg og ikke-valg

Begge livsrelationer kan føre til såvel valg som ikke-valg. En frihedsrelation til livet kan føre til det gode valg, som er drevet af oprigtig interesse og ønsket om at fordybe sig. "Så valgte jeg en periode, jeg synes er rigtig fed. Romantisk musik er rigtig lækker. Og så gik jeg i gang med at dykke ned. Jeg valgte først Finland og noget med Sibelius" (stx-elev), men en frihedsrelation til livet kan også føre til, at man ikke rigtig kan beslutte sig. Man udskyder valget, holder så mange døre som muligt åbne, og det bliver reelt et ikke-valg.

"Denne her studieretning er lidt mere alsidig. Når man alligevel ikke vidste, hvad man skulle, så virkede det bare som om, det her

var det bedste valg. Den åbner mange døre." (hhx-elev). Frihedsrelationen til livet kan således føre til såvel det gode valg med mulighed for fordybelse som det udskudte valg, som reelt er et ikke-valg.

En livsrelation præget af nødvendighed kan føre til andre typer af valg. Her vil der ofte være tale om fravalg. I forbindelse med valget af de fag, der skulle indgå i studieretningsprojektet udtaler en elev: "Jeg var nødt til at vælge noget, jeg vidste, jeg kunne. Og jeg kan dansk, og jeg kan musik. Men i min studieretning kan jeg ikke så meget andet på højt niveau. Jeg var nødt til at vælge de to fag." (stx-elev). Valget bliver pragmatisk. Men man kan også med nødvendighedsrelationen blive meget usikker i valgsituationen. "Jeg synes, det er lidt ærgerligt, at det bliver lukket, lige så snart du har valgt. Med hensyn til valgfag – teknikfag – der ville jeg meget hellere have haft byg, end jeg ville have haft el. Og altså – man kan jo ikke bare vælge om nu" (htx-elev). Usikkerheden fører over i fortrydelsen – valgets dæmon. (se figur 1).

Vejledning og ikke-vejledning

Arbejdet med studieretningsprojekter eller studieområdeprojekter sker under vejledning fra relevante lærere. Kontakten med lærerne kan

være ansigt til ansigt eller på e-mail. Kontakten kan være aktiv og helt afgørende for eleverne, eller den kan være passiv og uden betydning, måske endda skuffende for eleverne. Under alle omstændigheder er der lagt op til stor selvstændighed.

Også i denne situation bliver livsrelationerne afgørende. En frihedsrelation til livet kan føre til, at man vælger det, man absolut gerne vil, sådan at behovet for vejledning egentlig ikke melder sig. "Jeg brugte ikke min vejleder. Ikke til andet end at finde ud af, hvad det var for et emne, og hvordan den færdige opgave skulle se ud" (stx-elev). Men denne livsrelation kan også føre til, at man undgår vejlederen og de forventninger, der kunne følge af mødet med vejlederen. "Jeg fik vejledning, men jeg prøvede lidt at undgå det, for det virkede som om, at der var nogle forventninger om, at jeg skulle have læst op på det inden vejledningen. Det havde jeg så ikke" (stx-elev).

Hvis livsrelationen er præget af nødvendighed, kan vejledningen antage en anden karakter. Hvis man har problemer med at finde frem til de relevante data, kan en vejlederindsats blive helt afgørende. "Han var klar hele tiden ved telefonen. Jeg kunne ringe og skrive hele tiden. Det var virkelig god vejledning" (hhx-elev). Vejlederen optræder som problemløser. Men selv om man har brug for vejledning, er det ikke sikkert, at man kan få den. "Det er begrænset, hvad man kan få af hjælp, for man kan ikke stille dem nogle konkrete spørgsmål til det, man har skrevet, for det vil de ikke svare på" (hhx-elev). Kontakten til vejlederen udebliver. (Se figur 2)

Lilli Zeuner

Lilli Zeuner er lektor, ph.d., ved IFPR.

Fagsamspil og ikke-fagsamspil

Også i selve sammentænkningen af fagene sætter livsrelationerne sig igennem. Har man en frihedsrelation til livet, truffet det gode valg og klaret sig uden nævneværdig vejledning, så har man let ved at udvikle viden over selvvalgte problemstillinger. "Jeg synes, det var vildt fedt. Det var et emne, man interesserer sig meget for" (stx-elev). En frihedsrelation til livet kan imidlertid også føre til, at man ikke rigtig magter at sammentænke flere fag. "Det var virkelig svært at komme ind på analysen af musikken. Det var svært at komme væk fra musikhistorie. Det var svært at koble sammen, uden at det blev noget rigtig underligt noget" (stx-elev). Reelt blev der ikke tale om sammentænkning af fag.

Nødvendigheden som livsrelation kan føre til, at man arbejder på at lave en sammenkobling, uden at fagene rigtig støtter op om hinanden. "Jeg synes, det er svært at kæde sammen, fordi jeg skriver på én måde i dansk og på en anden måde i afsætning" (hhx-elev). Endelig kan man i arbejdet komme i den situation, at de tekniske problemer overskygger alle andre problemer. "Så gik den bare på sort

Figur 1. Kategorisering af elevernes relationer til valg ved forskellige typer af livsrelationer

	Relationer til valg	
Livsrelationer	Valg	Ikke valg
Frihed	Det gode	Det udskudte
Nødvendighed	Det pragmatiske	Det usikre

Figur 2. Kategorisering af elevernes relationer til vejledning ved forskellige typer af livsrelationer.

	Relationer til vejledning	
Livsrelationer	Vejledning	Ikke vejledning
Frihed	Har ikke brug for vejledning	Undgår vejlederen og dennes forventninger
Nødvendighed	Søger den problemløsende vejleder	Kan ikke etablere kontakt til vejlederen

Figur 3. Kategorisering af elevernes relationer til fagsamspillet ved forskellige typer af livsrelationer

Livsrelationer	Relationer til fagsamspil	
	Fagsamspil	Ikke fagsamspil
Frihed	Udvikler ny viden til selvvalgte problemstillinger	Arbejder reelt kun med et fag
Nødvendighed	Opdeler fagene i primære fag og støttefag	Domineret af tekniske problemer

skærm. Jeg var ved at tude” (hhx-elev). I denne situation er det svært at få fagsamspillet til at fungere. (Se figur 3).

Glæde og stress

Når alt andet er glemt, vil frihedens relation til det interdisciplinære arbejde afleje en følelse af glæde og en evne til at finde nye

veje i en søgen efter viden om nye temaer, mens nødvendighedens relation vil afleje en følelse af stress og en fastholdelse af kendte veje i vidensarbejdet. Den interdisciplinære kompetenceudvikling bliver forskellig alt efter elevernes generelle forhold til livet.

FAKTA

Denne artikel bygger på Zeuner, L. (2010) "Interdisciplinære kompetencer" i Zeuner, L., Beck, S., Paulsen, M. og Kruse Sørensen, E.: *Ret og gyldighed i gymnasiet. Fjerde delrapport fra forskningsprojektet Nye lærerroller efter 2005-reformen*. Odense: Gymnasiepædagogik nr. 76.

Der er anvendt semistrukturerede interview med elever fra stx, htx, hhx og hf.

Distinktionen mellem frihed og nødvendighed refererer til den distinktion, som Bourdieu anvender i sin kulturanalyse, se Bourdieu, P. (1979/84) *Distinction*. London: Routledge and Kegan Paul.

At tegne en tanke – på Visuel hf i Viborg

På den ny ungdomsuddannelse Visuel hf genopdages det visuelle som tænke- og læringsform i fagene, men det kræver en omtænkning af fagenes didaktik og af synet på læring. Uddannelsen har tiltrukket en særlig gruppe af unge og rummer interessante uddannelsespolitiske perspektiver.

AF AASE H. BITSCH EBBENSGAARD
OG NIKOLAJ FRYDENBJERG ELF

Billeder, billeder, billeder! Moderne kulturteoretikere taler om, at der er sket en visuel vending i vores kultur, og at vi nu lever i en billeddomineret *visuel kultur*. Set i et uddannelsesperspektiv udgør det en interessant udfordring – på mange niveauer.

Udfordringen skyldes ikke mindst fremkomsten af nye digitale kommunikationsteknologier. Med de nye teknologier er det blevet langt lettere at *bidrage kreativt* til den visuelle kultur, også i undervisningssammenhænge (Jewitt, 2008). Samtidig gør nye kommunikationsteknologier den visuelle kultur og dens mange tekstformer mere kompleks at *forstå*. En del af kompleksiteten handler om, at man måske slet ikke kan tale om det visuelle som et isoleret fænomen. Det

visuelle skal nok snarere ses i sammenhæng med andre repræsentationsformer, ikke mindst ord i skrift og tale. Det at forstå og udtrykke sig visuelt må med andre ord forstås som del af et større spektrum af *multimodale* måder at skabe *mening* på, som altså består af et samspil af repræsentations- og kommunikationsformer.

Det rejser en del nye spørgsmål til undervisningens indhold, form og begrundelse. Hvordan skal skolen adressere denne udfordring i et dannelses- og kompetenceperspektiv? Hvordan gøres det i praksis?

Fra visuel kultur til Visuel hf

Den nye gymnasiale ungdomsuddannelse Visuel hf giver nogle interessante bud på disse spørgsmål. Uddannelsen er et produkt af et utraditionelt samarbejde mellem Viborg Gymnasium og HF

og *The Animation Workshop* (se faktaboks).

Visuel hf forsøger at integrere det visuelle i undervisningen, med blik for at det visuelle må ses i relation til det multimodale. Derudover er der særlig vægt på arbejdet med det æstetiske, altså forsidens af det multimodale. I et forsknings- og udviklingsperspektiv er Visuel hf-uddannelsen et oplagt laboratorium til at undersøge visuel kulturs integration i uddannelsessystemet. Hvilke muligheder er der, hvilke barrierer? Hvilke fordele, hvilke ulemper? På baggrund af de første to års studier, som både har haft et etnografisk og et interventionsorienteret perspektiv, vil vi her præsentere nogle centrale fund. De handler om fagdidaktik, læring og uddannelsespolitik.

Studierne har generelt vist, at det kræver stor arbejdsindsats fra kursisters, læreres og lederes side at integrere det visuelle i undervisningen – og mere generelt at få denne nye uddannelse til at fungere. Man støder let ind i barrierer, der handler om praktiske organisationsforhold – fx tid – og forskellige skole- og fagkulturer. Barriererne gør det svært for lærerne i praksis at afprøve og reflektere over fordele og ulemper ved at integrere det visuelle i den faglige undervisning. Derfor må man også sige, at lærerne indtil videre kun har foretaget de første indledende skridt i forhold til at tænke over fagdidaktiske konsekvenser af at integrere det visuelle i fag.

En analytisk-receptiv
tilgang til det visuelle i fag

En produktiv-kreativ
tilgang til det visuelle i fag

Figur 1. En model for visuelle praksisser i fag

Et fagdidaktisk blik på det visuelle

Der er ingen tvivl om, at Visuel hf har sat sig spor i form af nye refleksioner hos lærerne om fags visuelle didaktik. Lærerne har konkret eksperimenteret med nye undervisningsformer, og de har haft lejlighed til at reflektere internt og i dialog med os forskere om, hvad det nye egentlig kunne være.

I et fagdidaktisk perspektiv har vi som forskerhold især fokuseret på undervisningen i naturfagsgruppen (NF), i danskfaget og på *The Animation Workshop*, hvor kursisterne deltager i et fag, man kalder Visuelt grundforløb.

Lærernes eksperimenter skal ses i lyset af, at der i disse tre faglige sammenhænge allerede eksisterer det, man kan kalde en *visuel fagkultur*. Denne visuelle fagkultur rummer nogle normer og mønstre for, hvordan man typisk praktiserer det visuelle som en del af den faglige praksis (Ivarsson et al., 2009).

For at vi kan forstå, hvad den visuelle fagkultur går ud på i de forskellige faglige sammenhænge, skelner vi mellem en receptiv-analytisk og en produktiv-kreativ tilgang til det visuelle i fagene (se figur 1).

Man kan med modellen spørge til, hvad der dominerer mest i fagene? Hvordan placerer de sig på et kontinuum mellem det analytisk-receptive og det produktiv-kreative?

I *Naturfagsgruppens* undervisning har man i udgangspunktet valgt en dominerende receptiv-analytisk tilgang til det visuelle. Eksempelvis har man studeret illustrationer eller animationer om geografiske forhold på hjemmesider. I *danskfaget* har man også en overvejende analytisk tilgang til det visuelle. Et typisk eksempel er reklame- eller filmanalyse. For begge fag er den dominerende visuelle fagkultur altså receptivt at tilegne sig faglige begreber og stof gennem visuelle analysemetoder.

På *Visuelt grundforløb* på *The Animation Workshop* har man en overvejende produktiv-kreativ og deltagende tilgang til det visuelle, hvorimod det analytiske og stoforienterede er klart nedtonet. Vi observerede et eksempel på et undervisningsforløb med overskriften "Plant et træ", hvor læreren med ord og tegning på en flipover hurtigt satte kursisterne i gang med en proces, der skulle føre til et visuelt – eller audiovisuelt – produkt, som de kunne deltage i en landsdækkende konkurrence med. Nogle kursister valgte at tegne, andre at lave animation.

Det er et fund i sig selv at konstatere, hvor forskellige de visuelle fagkulturer har været i de for-

skellige fag, både på tværs af de to institutioner og mellem fagene på hf. Det, at lærerne har opdaget og talt om denne forskel hos hinanden, har været en didaktisk øjenåbner. Det har skabt en nysgerrighed og rejst et ønske om at finde ud af, hvordan andre fag beskæftiger sig med det visuelle, hvilke begrundelser, der er for det, og om man eventuelt kunne skubbe lidt til balancen mellem analytiske eller produktive praktikker i fag og faglige forløb. Det skal vi se et par eksempler på.

Visualisering i dansk

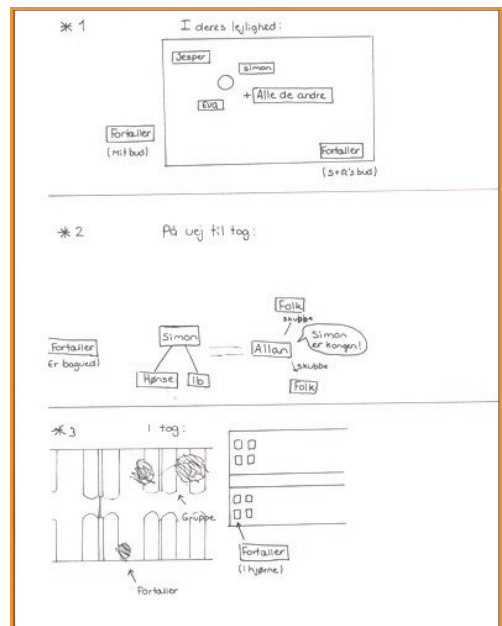
I dansk begyndte dansklæreren at eksperimentere med at anlægge en mere produktiv tilgang til det visuelle i sin litterære undervisning. Hun bad bl.a. kursisterne om at visualisere novellen "Polterabend" af Jan Sonnergaard. To af resultaterne, af henholdsvis en drenge- og pigegruppe, kan man studere i figur 2 og 3. Tegningerne er meget forskellige. Drengenes ligner et forsøg på at skabe en visuel metafor for novellens hovedperson fortættet i tid og sted, mens pigernes ser ud til at forsøge at skitsere forskydningerne i det narrative flow som et storyboard.

Denne forskel kunne man gøre til genstand for refleksion i klassen, kommenterede læreren i et senere interview. Det ville være en undervisning, der lagde vægt på hvad der sker af betydningsskift fra den ene repræsentationsform (litteratur) til den anden (tegning). Det kunne i det hele taget bidrage til en refleksion over forskellige modaliteters udtrykspotentialer og funktionsmåde, som fx kunne perspektiveres til Freud, der netop taler om fortælling og forskydning.

I situationen valgte læreren imidlertid helt bevidst ikke at bruge tegneopgaven som en del af

Figur 2. Tegning fra drengegruppe

Figur 3. Tegning fra pigegruppe

den faglige undervisning, men som et pædagogisk motivationsvirkemiddel. Læreren begrundede det med, at hun ikke opfattede kursisternes visualiseringer som en central del af danskfagets visuelle fagkultur. Men i senere forløb – bl.a. inspireret af møder med underviseren på Tegneskolen og sam-

Referencer

Illeris, Knud (2009): Læringsteoriens elementer – hvordan hænger det hele sammen? I Illeris, Knud (red.): *Læringsteorier. 6 aktuelle forståelser*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Ivarsson, Jonas, Jonas Linderoth & Roger Säljö (2009): *Representations in practices: A socio-cultural approach to multimodality in reasoning*. I Carey Jewitt (Ed.): *Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. London: Routledge.

Jewitt, Carey (2008): *The Visual in Learning and Creativity: A Review of the Literature*. London: Arts Council England.

Thyssen, Ole (red.) (2003): *Æstetisk ledelse – om organisationer og brugskunst*. Kbh.: Gyldendal.

taler med kursisterne – valgte læreren at fokusere på kursisternes visualiseringer som en del af tolkningsprocessen.

Omtænkning af fagdidaktikken

I et danskdidaktisk perspektiv peger denne udvikling på, at det er muligt at udfordre og om-tænke den visuelle fagkultur i dansk, med interessante perspektiver for fagdidaktik mere generelt. Det at lade kursisterne arbejde visuelt-produktivt vil være noget nyt i faget, mente læreren. Det ville udfordre dansklæreres opfattelse af, hvilke kommunikative kompetencer faget skal bidrage til en udvikling af – og hvordan.

Vi vil hævde, at det også vil udfordre kursisters/elevs opfattelse af danskfagets praksis. Noget af det, der overraskede os i vores undersøgelser, var, at kursister, der generelt gav udtryk for stor interesse for tegning, ikke var særligt tilbøjelige til at overføre deres visuelle interesser til hf-faglige sammenhænge, såsom et fag som dansk. Der var ingen simpel *transfer*. Tværtimod havde kursisterne en stærk forventning om, hvad de skulle gøre og navnlig *ikke* gøre, hvad angår det visuelle i fag som dansk og naturfag på hf. Selve deres forventning til fagenes visuelle fagkultur havde indvirkning på deres visuelle gøren og refleksioner i fag. I et forandringsperspektiv vil der altså også være behov for didaktiske begrundelser over for kursister/elever, hvis man vil anlægge et nyt og mere visuelt orienteret blik på faget.

Ny måde at lære på

Vi fandt, at når det drejer sig om at 'lære at lære', så blev eleverne på uddannelsen trænet i at forstå, at der er en nær forbindelse mellem det at arbejde kreativt og kunstnerisk og så at arbejde med 'at lære at lære' mere tekstbaseret og kognitivt, som man ofte praktiserer det i de gymnasiale fag.

Et eksempel på dette kan være *opmærksomhedstræning*. En dreng fortalte, hvordan han oplever, at fx croquistegning forudsætter øvelsen af evnen til at iagttage særdeles opmærksomt. Det hurtigt at 'fange' en bestemt position, bevægelse eller form via et par sekunders intensiv iagttagelse og så med få streger at skitsere det set kræver stor øvelse og træning af synssansen. Man bliver kun i stand til at tegne croquis gennem intensiv og stædig opmærksomhedstræning.

At skabe nyt eller transformere er tæt forbundet med en erkendelse af, at der et 'et forhold' mellem én selv og den omverden, som både ligger uden om én, og som man på anden vis er en del af og dermed indfoldet i. Man drives af

lyst til at omforme noget i sin omverden, og det sker ikke mindst, fordi man ønsker at formidle eller fortælle andre om den mening, som dette omverdensforhold kan indeholde. En anden æstetisk form kan måske gøre opmærksom på det hidtil oversete meningsindhold.

I et indledende Saltprojekt på skolen var målet, at den viden, som kursisterne havde om salt fra gymnasiets undervisning, skulle transformeres til en ny visuel form, som altså skulle ses som en anden kommunikationsform om faglighed med udspil i det kunstnerisk-æstetiske.

Det er en kendt sag, at opfindsomhed, ideer og refleksion osv. i de traditionelle gymnasiale fag er de overfaglige kompetencer, der på afgørende vis fremmer faglig dygtighed og ikke mindst evnen til

kvalificeret at arbejde med større opgaver, projekter o.lign. Der er tale om ægte studiekompetencer i form af metakognition.

Det, vi kunne se på Visuel hf-uddannelsen, var, at når kursisterne gennem arbejdet med at tegne, forme, visualisere eller animere fik oparbejdet en reflekteret erkendelse af, hvordan deres *læringsvilje* og *læringslyst* rent konkret opstod og blev udfoldet gennem opmærksomhedstræning, tanker om transformation og kommunikation, så magtede nogle af kursisterne at udnytte disse erkendelser i de mere tekstbaserede og kognitive gymnasiefag.

Kombination som styrke

Det sidste fund, der skal omtales, drejer sig om Visuel hf som model for, hvordan en gymnasial uddannelse kan skræddersys til en overset ungdomsgruppe.

Vi talte med kursisterne om deres oplevelser af uddannelsen det første år. Det, vi hørte og fandt, var, at Visuel hf åbenbart er en uddannelse for nogle unge, der ikke tidligere har følt, at de passede ind i skolens verden, og som måske ikke ville have valgt en gymnasial uddannelse, hvis ikke lige netop Visuel hf havde været der. En dreng udtaler om sine tidligere skoleoplevelser:

Jeg har altid befundet mig utilpas i skolen. Det er ikke der, jeg skulle være. Jeg var ikke dårlig, men det var øøvu ... Jeg syntes at jeg spildte min tid ... Man sidder nede i skolen og venter på, at dagen går, og at klokken bliver tre. Det er lidt trist.

Noget tyder på, at uddannelsens styrke er, at det er en kombinationsuddannelse. Den indeholder 'praksislæring' og anvendelsesorientering af kompetencer lige netop inden for det område, som kursisterne på forhånd havde evner og/eller interesse for, samtidig med at uddannelsen er

AASE H.B. EBBENSGAARD

Aase H. Bitsch Ebbensgaard er ph.d. og ekstern lektor ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, SDU, og ved Institut for Naturfagenes Didaktik, Københavns Universitet.

NIKOLAJ FRYDENBJERG ELF

Nikolaj Frydensbjerg Elf er adjunkt, ph.d., ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, SDU. Underviser bl.a. på masteruddannelsen i didaktik ved IFPR.

adgangskort til videregående studier.

Kursisterne fortalte, at de fik styrket selvtillid, fordi ikke alt i begyndelsen var ukendt fagligt land for dem. Der var faktisk allerede i begyndelsen af hf-forløbet noget, de magtede, og som de derfor ønskede at blive endnu bedre til – nemlig det kreative og visuelle.

Kursisterne var samtidig 'stolte' af at være kursist på Visuel hf. Man meldte sig ikke til denne hf-uddannelse af nød, men af lyst, og fordi det netop var en uddannelse, som passede til de evner, man havde.

Interesseskabende for eleverne

Ved det første skoleårs afslutning fortalte lærerne på Viborg Gymnasium og Hf om gode eksamensresultater for klassen – også inden for fag, som kursisterne måske ikke i udgangssituationen havde været så interesserede i. En medvirkende faktor til kursisters gode faglige udbytte synes at være, at man på uddannelsen er opmærksom på det sociale betydning. Mange af kursisterne bor sammen på et nærliggende kollegium. Der etableres helt naturligt et lærings- og praksisfællesskab som understøtter kursisters identitetsarbejde både socialt og fagligt. Omvendt kan der være den risiko, at denne kursistgruppe lukker sig om sig selv i forhold til andre kursister/elever på gymnasieskolen. De kan komme til at føle sig så eksklusive, at de bliver (selv-)jekskluderende i forhold til skolens andre elever.

De rum, rammer og sociale relationer, som kursisterne fungerede i, synes at give ideer til, hvad der fremmer aktivitet og læringsglæde for unge, der måske har brudte skoleforløb eller andre negative uddannelseserfaringer med sig. Fx:

- Ind i mellem at undgå skema- og fagopdelt undervisning. Der er sammenhængen de dagsprogrammer på *The Animation Workshop*. Man arbejder, til man er færdig.
- At undervisningen indeholder fysisk aktivitet. Når man arbejder med noget konkret, så står man og sidder på forskellige måder. Man bevæger krop og hænder, når man går ud for at opdage, filme og undersøge i omgivelserne.
- At være sammen med ældre studerende, som har samme interesse og måske også samme karrieredrømme som én selv. Fx går kursisterne på *The Animation Workshop* sammen med bachelorstuderende inden for animation.
- At gøre det anvendelsesorienterede, som måske er et svært begreb at håndtere i en almindelig hf, til noget meningsfuldt og synligt, fx gennem kursisters produktioner i portfolio eller gennem fremvisninger i mere eller mindre offentlige sammenhænge.

Set i et uddannelsespolitisk perspektiv peger uddannelsesmodellen på Visuel hf på, at der her er ideer, der måske i omformet udgave kan inspirere andre uddannelser, hvis målet om at få flere til at gennemføre gymnasiale uddannelser stadig er vigtigt.

VISUEL HF — KORT FORTALT

Visuel hf er en treårig hf, hvor det tredje årsværk består i uddannelse i tegning, design, animation og anden skabende kunstnerisk virksomhed. Viborg Gymnasium og Hf og *The Animation Workshop* i Viborg har samarbejdet om at udforme og tilrettelægge uddannelsen. Kursisterne går skiftevis på gymnasiet og på Tegneskolen, der ligger på *The Animation Workshop*, i de tre år. Det første hold kursister begyndte ved skoleårets start i 2009, og de vil få deres hf-eksamen i juni 2012. Man kan læse mere om uddannelsen på www.visuelhf.dk.

Visuel hf har tilknyttet følgeforskning finansieret af Region Midt. Den er hjemmehørende på IFPR på Syddansk Universitet og varetages af Ebbensgaard og Elf assisteret af to forskningsassistenter. Den første rapport – *At tegne en tanke* – er udkommet i foråret 2011 i skriftserien Gymnasiepædagogik (nr. 81), og slutrapporten følger i efteråret 2012.

Handling og forvandling – aktionsforskning på HF og VUC

Hf-kursister er meget forskellige. To forskere fra IFPR er i gang med at bearbejde resultaterne fra forskningsprojekt, hvor de har forsøgt at udrede disse forskelligheder og efterfølgende har brugt dem til at inspirere lærere til at udvikle nye undervisnings- og deltagelsesformer.

AF STEEN BECK OG MICHAEL PAULSEN

Det er en kendt sag, at de kursister, der i disse år optages på hf og VUC, er forskellige – måske ligefrem mere forskellige end nogensinde.

Hvordan skal man indrette en undervisning og skole, som bruger denne forskellighed i forudsætninger, interesser og deltagelsesformer på en frugtbar måde? Dette spørgsmål er omdrejningspunktet i et igangværende udviklingsprojekt på Randers HF & VUC. Projektet er støttet med en større bevilling fra Region Midtjylland og gennemføres i 2010 og 2011.

Etnodidaktik

Et stort forsøgsarbejde har i det seneste år været i gang på Randers HF & VUC. Halvdelen af skolens lærere har medvirket i *aktioner*, hvor de forsøger at udvikle nye bud på god undervisning.

Nogle aktioner handler om at forbedre lektiekulturen. Andre handler om klasseledelse. Der er også aktioner, som sætter fokus på brugen af tavler og noter, og der er aktioner om lærings-samarbejde, herunder Cooperative Learning (se bl.a. Steen Becks anmeldelse af bogen af samme navn i *GymPæd 2.0* nr. 5). Projektet har forskningsmæssig baggrund i en særlig form for samarbejde mellem forskere og lærere, som vi vil kalde etnodidaktisk aktionsforskning.

At projektet er *etnodidaktisk*, betyder, at det bevæger sig fra en forståelse af de kursister, der faktisk befolker (*etno* betyder folk) og udvikler sig på uddannelsen, *hen imod* idéer til udvikling af undervisning og læreprocesser, som er funderet i analyser af kursisttilgange og klasserums-kulturer. Med termen *aktionsforskning* peges på en særlig form for samarbejde mellem forskere og lærere, som kombinerer analyser af tilstande og processer med konkrete forbedringsorienterede aktioner. I modsætning til traditionel forskning handler aktionsforskning ikke kun om at forstå og forklare, men også om at producere en viden, der kan bruges til at skabe forbedringer. Viden om, hvordan man kan forbedre undervisningsmiljøet, opnås ved hjælp af de samme metoder, men med det specifikke mål at under-

søge, hvordan det går med de planlagte aktioner, og hvordan man kan *re-designe* disse på baggrund af den indhøstede viden.

I foråret 2010 gennemførte vi den kursist- og kulturanalytiske del af projektet, og i efteråret og en del af foråret 2011 har lærerne været i gang med aktionerne, mens vi har fulgt dem tæt. I det følgende vil vi præsentere enkelte af analysens resultater og fortælle lidt om én af aktionerne.

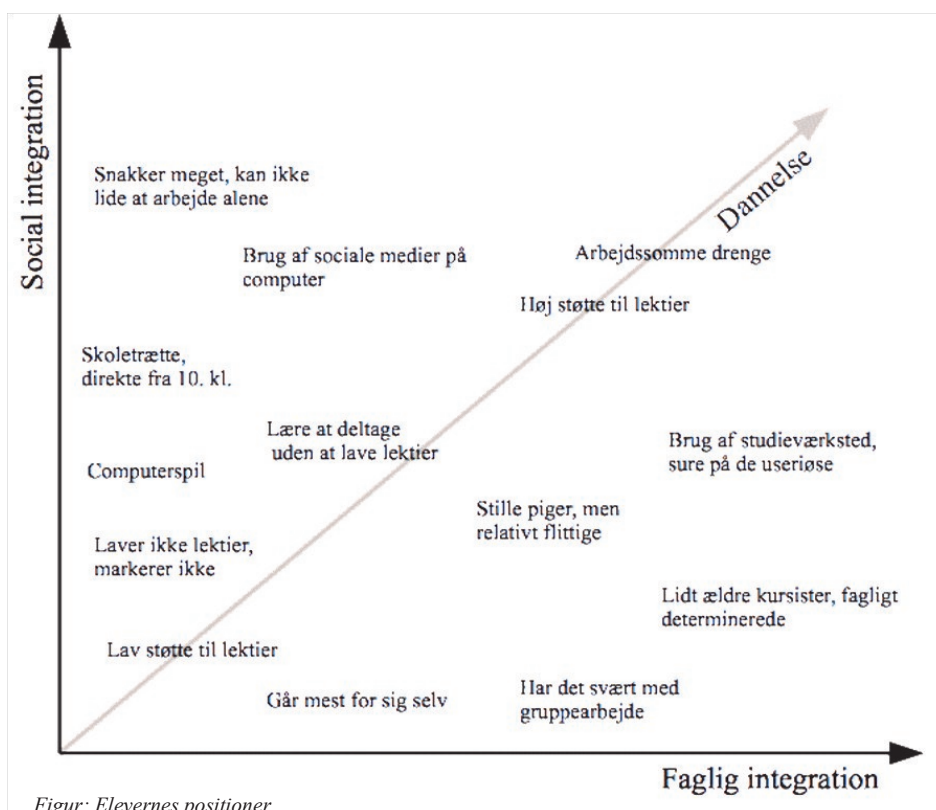
Forskellige kursisttilgange

For at komme til at vide noget om hf- og avu-kursisternes tilgange til skolelivet interviewede vi 80 kursister og uddelte et spørgeskema, som blev besvaret af ca. 70 procent af kursisterne på Randers HF & VUC.

Derudover observerede vi undervisning for at få indsigt i, hvad det var kursisterne talte om, når de beskrev undervisningen. Vi ønskede at

udvikle en mere præcis forståelse af, hvad det er for nogle forskelle, der er i spil på det aktuelle hf og avu, og vi var interesserede i at finde frem til forskelle mellem kursisterne, ikke mindst forskelle, som man kan arbejde med i skoleregi. Vi interesserede os i denne forbindelse for forskelle, som både relaterer sig til kursisternes sociale og faglige verden. Samlet fandt vi på hf ni kursisttilgange, som vi for overblikkets skyld har fordelt på tre overordnede grupperinger, nemlig *de ekskluderede*, *hverken-eller-kursisterne* og *de inkluderede kursister*. Ved at bruge såvel interviews som spørgeskemaundersøgelse undersøgte vi de 3x3 kursistgruppers fordeling og nærmere profil på hhv. det toårige hf og hf-enkeltfag, ligesom vi overvejede, hvilke etnodidaktiske overvejelser man kan knytte til de forskellige grupper.

I den følgende figur har vi indtegnet nogle for efteråret 2010 typiske positioner, som kursis-

Steen Beck

Steen Beck er lektor, ph.d., på Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, SDU.

ster på Randers HF & VUC indtager i forhold til dannelsesdimensioner, som det er værd at fokusere på i relation til at opnå et inkluderende og integrativt læringsmiljø.

De konkrete positioner, som er markeret i figuren, fikserer aktuelle særtræk, der hverken er udtømmende (fx er det ikke kun arbejdsomme drenge, der forener faglig og social integration) eller universelle (fx kan et andet miljø i højere grad privilegere flittige piger). De konkrete udfyldninger anskueliggør blot de for os at se bemærkelsesværdige særtræk for det undersøgte

Michael Paulsen

Michael Paulsen er ligeledes lektor, ph.d., på IFPR, SDU.

læringsmiljø og siger dermed noget om vigtige tendenser i dette (fx at drenge, der er arbejdsomme og socialt udadvendte, har let ved at "ryge til tops").

En aktion: Lektier

I forlængelse af samtaler med lærere udmøntede vores kursist- og kulturanalyser sig i forslag til aktionsområder, som blev forelagt for skolen i maj måned 2010. Vi vil i denne artikel nøjes med at fortælle lidt om ét af disse, nemlig det som handler om *lektiekultur*.

Observationer og interviews viste, at lektiekulturen er brudt sammen i mange hf-klasser. Det ser også ud til, at nok så mange løftede pegefingre hjælper meget lidt, da det drejer sig om kursisternes selvforståelse og livssituation. Travlhed, manglende selvtillid og et kaotisk hjemmeliv skaber en situation, som for en del gør lektielæsning umulig. Vi kunne også konstatere, at megen larm og uro i timerne kunne føres tilbage på manglende forberedelse med deraf følgende manglende mulighed for at engagere sig i timerne til følge. Endvidere virkede lektier – som det fremgår af ovenstående figur – som en selektionsmekanisme, idet gruppen af ekskluderede kursister i skolen oplevede signifikant lavere støtte til lektier uden for skolen end alle andre grupper.

Et af de konkrete aktionsforslag var i forlængelse heraf en integration af lektier i timerne. Det var hypotesen, at den mening, det giver for kursisterne at opleve at kunne deltage aktivt i timerne, vil kunne skabe andre normer omkring lektielæsning. Afprøvningsresultater af forslaget i mange forskellige variationer viser, at hypotesen har noget på sig. Den aktive faglige deltagelse i timerne stiger nærmest voldsomt, når mange flere har forberedt sig til fælles opgaveløsning, analyser og diskussioner. Og det smitter også positivt af på klasserumskulturen. I vores stille sind spørger vi os selv, om hf ikke burde tage konsekvensen og skabe et system med færre timer og flere hultimer og værksteder, som kunne sætte yderligere fut i det, som lærerne i Randers kalder klasselektier.

Problemet kan dog være, at en høj stilladsering i forhold til lektier står i vejen for udvikling af kursisternes studiekompetence. Det, der tidligere blev kaldt lektier, og som havde en særlig placering i diskursen om skole og udvikling af studiekompetence, integreres i den almindelige undervisning og mister sine distinkte karakteristika – også i hovedet på kursisterne. I værste fald kan indførelsen af klasselektier medføre, at ideen om en bevægelse fra "ydre" stilladsering til selvstilladsering, som man med fordel kan knytte progressionsperspektivet til, forsvinder. Et forslag, som aktionerne har lagt op til, men som endnu ikke er afprøvet, kunne her være at eksperimentere med progression i lektielæsningen over

to eller tre år, herunder systematisk arbejde med at lære kursisterne at lave lektier selv.

I en af klasserne er lektieprojektet blevet kombineret med en "mild" konsekvenspædagogik i forhold til det hjemmearbejde, som skal laves i forbindelse med de nye måder at arbejde på – har man ikke læst, bliver man sendt ud på gangen for at læse. Kursisterne ser ud til at "købe" modellen, hvilket forekommer os bemærkelsesværdigt og må give anledning til overvejelser, når man tager i betragtning, at mange hf-lærere gør sig til talsmand for det, vi vil kalde en omsorgsdiskurs ("man må ikke forlange for meget af kursister, som har et svært liv"). Denne holdning er – mange hf-kursisters turbulente livssituation taget i betragtning – forståelig, men den kan også stå i vejen for en udfordringsorienteret tilgang til kursisterne, som kombineret med ægte omsorg for fx forberedelsesproblemet kunne være en vej til en ny hf-pædagogik.

FAKTA

I tilknytning til projektet har Steen Beck og Michael Paulsen udgivet en rapport, *Mangfoldighed & Fællesskab* (SDU/IFPR 2011), som kan købes ved henvendelse til Universitetsboghandelen, Syddansk Universitet (tlf.: 6550 1700).

I efteråret 2011 udkommer yderligere to rapporter, én om *Læringssamarbejde og Cooperative Learning* og én om *Læringsredskaber* omhandlende brugen af lektier, tavler og noter.

IFPR evaluerer udviklingsprojekt om innovation i gymnasiet

Gymnasieelever skal ifølge den fælles formålsparagraf for de gymnasiale uddannelser udvikle innovative kompetencer. Men der er mange fortolkninger af, hvad innovation er i gymnasiet, og hvorfor det er nødvendigt at arbejde med innovation, og tolkningerne har indflydelse på, hvordan innovative kompetencer udvikles hos eleverne.

AF PETER HOBEL

Spørgsmålet om, hvad innovation er, og om det er relevant, at eleverne i de gymnasiale uddannelser skal udvikle innovative kompetencer, trænger sig på. Formålsparagraffen for de gymnasiale uddannelser understreger nemlig, at eleverne skal udvikle deres ”kreative og innovative evner og deres kritiske sans”.

Et stort projekt i Region Hovedstaden arbejder med støtte fra EU's Socialfond for, at eleverne i de gymnasiale uddannelser skal tilegne sig innovative kompetencer, og en forskergruppe fra IFPR evaluerer løbende projektet – og diskuterer i den forbindelse det ovennævnte spørgsmål.

Peter Hobel

Peter Hobel er adjunkt ved Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier fra 2010.

Ph.d. samme steds 2009.

Gymnasielærer 1984-2010.

Et projekt og dets mål

Projekt ”Innovationskraft og entreprenørskab på gymnasier i Region Hovedstaden” er et stort udviklings- og spredningsprojekt (dvs. vidensdelingsprojekt), der har som sit mål at indtænke innovation i alle de fire gymnasiale uddannelser.

Projektet vil introducere innovative læreprocesser i skolen og undervisningen og sikre, at eleverne tilegner sig den innovative kompetence, der gør det muligt for dem at være entreprenante og indgå i innovative processer senere i deres arbejdsliv. Helt overordnet og slagordsagtigt er det projektets mål at bidrage til, at Region Hovedstadens erhvervsudviklingsstrategi virkeliggøres: at regionen i 2015 bliver

”Nordeuropas mest attraktive metropol at bo, uddanne sig, arbejde, drive virksomhed i og besøge.” (Fra projektansøgningen, se Christensen m.fl. 2010, s. 115).

Initiativtagerne til projektet er rektorer, politikere og erhvervsfolk fra regionen. Det er finansieret af Den Europæiske Socialfond, og det løber fra april 2009 til marts 2012.

Centralt i projektets organisation står otte partnerskoler, der fra starten har arbejdet med innovationspilotprojekter. Flere skoler har efterfølgende tilsluttet sig, og det er målet, at alle skoler i regionen på et tidspunkt skal deltage. Projektet er organiseret med en styregruppe, der bevilger penge til skolernes pilotprojekter samt et sekretariat. Det er i dette sekretariat, at der bliver taget initiativer til udvikling af undervisningskoncepter og -materialer, der kan understøtte innovationspædagogik og entreprenant undervisning. Ligeledes tager det initiativer til at der bliver afholdt kompetenceudviklingsforløb for ledere og lærere, samt at projektet udvides dels på de deltagende skoler, og dels til andre skoler.

Begreber og formuleringer i ovenstående beskrivelse af projektet stammer fra projektansøgningen til Den Europæiske Socialfond fra 2009 og giver dermed et indtryk af projektets

udgangspunkt. Den dominerende diskurs i projektbeskrivelsen er økonomisk-teknologisk og markedsorienteret. Ifølge ansøgningen skal eleverne tilegne sig innovative kompetencer, fordi erhvervslivet har brug for innovative og entreprenante aktører, der kan gøre Danmark til den mest konkurrencedygtige økonomi i verden og dermed sikre forsæt velstand. Innovation knyttes til entreprenørskab, idéskabelse og dét at skabe værdi på markedet. Danske gymnasieelever skal anvende faglig viden og kompetencer til at blive bedre til at konkurrere med andre mennesker på det internationale marked. Og derfor skal undervisningen tilrettelægges med de fem faser, der ifølge projektansøgningen indgår i innovativt arbejde:

- Den rammesættende
- Den kreative
- Den innovative
- Den entreprenante
- Den reflektive.

Centrale spørgsmål i evalueringen

Det er dette projekt, som tre forskere fra IFPR evaluerer. Deres evaluering fokuserer på tre spørgsmål:

- 1) Hvorfor innovation i gymnasiet? Er det relevant at arbejde med innovation i gymnasiet?
- 2) Hvad er innovation? Hvordan kan det forstås i den gymnasiale kontekst?
- 3) Hvordan innovation? Hvilke metoder og arbejdsformer giver innovation i gymnasiet?

Evalueringen er summativ i den forstand, at den undersøger, hvilke diskurser henholdsvis det overordnede projekt og projektlærerne på partnerskolerne med deres pilotprojekter indskriver sig i i forbindelse med disse spørgsmål, og den er formativ i den forstand, at den løbende foretager en forskningsbaseret refleksion over de svar, aktørerne giver, og diskuterer dem med dem.

Undersøgelsens data er primært projektan-

REFERENCER

Evalueringsgruppen består af Torben Spanget Christensen, Peter Hobel og Michael Paulsen fra IFPR og skal udsende fire rapporter. Den første er udkommet i skriftserien Gymnasiepædagogik:

[Innovation i gymnasiet. Evaluering af projekt innovationskraft og entreprenørskab i Region Hovedstaden. Rapport 1 – august 2010.](#)

Gymnasiepædagogik nr. 79

Den anden udsendes i efteråret 2011, og de to sidste efter planen i foråret 2012.

På det forskersymposium om innovation om læring, som er omtalt i artiklen, fremlagde gruppen to *papers*:

Michael Paulsen: Innovationsbegrebets dialektik i en uddannelseskon tekst – en strid mellem forskellige innovationsforståelser.

Peter Hobel og Torbens Spanget Christensen: Innovative evner og de gymnasiale uddannelser.

Det er planen, at disse *papers* skal publiceres i en antologi om læring og innovation redigeret af Michael Paulsen og Søren Harnow Klausen.

søgningen, skolernes pilotprojektansøgninger, observationer på skolerne og rundbordssamtaler med projektlærere på de enkelte skoler.

Innovation i gymnasiet

Evalueringen har allerede ført til flere fund. Tre af dem vil blive nærmere omtalt her:

- Innovationsbegrebet kan kontekstualiseres til gymnasieområdet på en anden måde end projektansøgningen gør
- Det er nødvendigt at kontekstualisere begrebet på en anden måde, fordi de gymnasiale uddannelser er almindelige og studieforberedende
- Forskellige innovationsopfattelser strides i projektet

Det syn på innovation, der fremgår af projektbeskrivelsen, er i overensstemmelse med ordets hverdagsbetydning. Det kan man forvisse sig om, hvis man slår det op i *Den Danske Ordbog*. Men etymologisk er begrebet førøkonomisk og henviser til brud med traditioner, og det er muligt at begrebsliggøre innovation, så det ikke kun er knyttet til instrumentel fornyelse på markedet båret af ønsket om værdiskabelse forstået som profitmaksimering. Innovation kan også foregå på det civile livs område, på statens område og inden for uddannelse og forskning båret af ønsket om forbedring og det gode liv. Værdi er altså – ligesom innovation – ikke alene en økonomisk kategori. Denne forståelse lægger en etisk-refleksiv dimension ind over den rene mål-middel-orienterede instrumentelle udgave.

Med udgangspunkt i denne redefinering kan begrebet kontekstualiseres til gymnasiet med dets almindelige formål. Almindelse indebærer bl.a., at eleverne skal tilegne sig den viden og de kompetencer, der er nødvendige for, at de kan handle personligt myndigt. Dannelse betyder, at man vidensbaseret og selvstyrende kan deltage i en åben debat om problemer inden for alle samfundets domæner. Det betyder også, at man herudfra etisk kan reflektere, hvilke løsninger på det senmoderne samfunds problemer, der er ønskelige. Og netop inden for alle domæner: eleverne skal lære sig at kunne forholde sig etisk-refleksivt til problemer både i det civile liv og i deres kommende studie- og arbejdsliv. Derved deltager de i nytæknings- og forbedringsprocesser – er innovative og selvoverskridende – og overskrider en rent instrumentel tilgang til innovative processer. Det kræver en undervisning, der træner eleverne i at diagnosticere og løse problemer.

Et eksempel på det ser man på en stx-skole. Der ser man innovativ kompetence som global handlekompetence. For øjeblikket samarbejder man med en dansk virksomhed og en skoleklasse i Indien om at udarbejde et forslag til en *Corporate Social Responsibility*-plan (CSR) for en af virksomhedens afdelinger i Indien. Man arbejder altså med at skabe værdi for en ekstern opdragsgiver, og det ses ret tydeligt, hvordan eksemplet bidrager til projektets mål om at fokusere på konkurrenceorienteret entreprenørskab og idéskab-

else. Lærerne understreger imidlertid samtidig, at eleverne først får global handlekompetence, hvis de for det første reflekterer over, hvad CSR er, og hvordan virksomhederne kan bruge den til at *brande* sig med, og for det andet over, hvordan og hvorfor virksomheden tager elevernes forslag til sig, som de gør. På den måde indgår der både etisk refleksion og refleksion over denne i projektet, og den økonomisk-instrumentelle tilgang overskrides. Et tidligere projekt handlede om at komme med forslag til, hvordan man kan bekæmpe *trafficking* – et problem, der ikke er fra markedets, men det civile livs domæne.

På en hhx-skole har eleverne fået som opgave af en ekstern aktør at arbejde med at udvikle *events* rettet mod definerede målgrupper og at udarbejde forretningsplaner til aktøren. Elevernes forslag er blevet evalueret af aktøren, ud fra om de kunne realiseres og ville skabe værdi for ham. Lærerne understreger, at de refleksioner, eleverne blev sat til at foretage, gik på, om de midler, de havde valgt, var de bedste til at nå det givne mål. Evalueringen understreger, at projektet er i overensstemmelse med gymnasiet almindelige formål, hvis det kobles med en etisk refleksion. Ellers er uddannelsen alene instrumentelt erhvervsforberedende.

Diskussion om innovation peger – som det fremgår – i mange retninger, og feltet er præget af en høj grad af interdiskursivitet. Både Projekt innovationskraft og entreprenørskab i Region Hovedstaden og IFPR's evalueringsgruppe har sat en diskussion i gang, der bidrager til en afklaring af, hvad ordet innovation betyder, som det står i de gymnasiale uddannelsers formålsparagraf. Diskussionen føres også på skolerne, hvor den også kommer til udtryk gennem den måde innovativ undervisning og undervisning i innovation tilrettelægges på.

Symposium om innovation

Inspireret af evalueringsprojekt har Michael Paulsen og Søren Harnow Klausen taget initiativ til et forskersymposium om innovation og læring. Det blev afholdt på IFPR i maj 2011 med deltagelse af forskere – herunder mange ph.d.stipendiater – fra flere universiteter og fagkonsulenter fra Undervisningsministeriet.

Der blev fremlagt mange *papers*, og diskussionerne berørte blandt andet innovation i gymnasiet, innovation i forskellige dele af den offentlige sektor og forholdet mellem markedsorienteret innovation og social innovation.

Arrangørerne planlægger at udgive en antologi i forlængelse af symposiet.

Spark til den lukkede dørs kultur

Rejserapport. Markedsgørelsen af gymnasierne kalder på kamp om eleverne. Rektor har ansvaret for at udvikle en attraktiv skole og skal derfor have styr på, hvad der foregår, og hvad omgivelserne forventer. Det har længe været vilkåret i USA, og danske gymnasierektorer kan måske hente inspiration i en amerikansk rektors ledelsesstil.

AF MARIANNE ABRAHAMSEN

"I keep the teachers on their toes, I show my interest for the students and it's funny".

Således forklarer rektor Alan Winwood baggrunden for den ledelse, som han praktiserer på Walt Whitman High School, nord for Washington DC. Han beskriver med et glimt i øjet sin ledelsesstil som *walking-in-and-around* ledelse. Han anvender den for at få indblik i, hvad der foregår på skolen.

Morgenrunden på Walt Whitman

Klokken er ni om morgenen på en solrig og varm forårsdag. Eleverne har haft deres første time, og rektor er lige vendt tilbage til sit kontor fra sin morgenrunde på skolen. Den startede kl. halv ni i en klasse, hvor tre japanske forretningsfolk udlagde handelssamarbejdet USA-Japan og fremhævede vigtige kulturforskelle. De var engagerende og fængslende, og eleverne sad musestille og fulgte et farverigt slide-show, mens de kradsede noter i deres stilehæfter.

Næste stop på runden var en musiktime. Et hurtigt kig ind i klassen, et nik til læreren, hvorefter rektor hastede videre til en ny musikklasse, hvor violinspillende talenter fortolkede Mozart. Anerkendende smil til lærer og elever.

På vejen tilbage ad de lange gange et brat stop, da han blev fanget af et syn i skolens have. Ude i solen stod kittelklædte elever med blodige skalpeller i hænderne i færd med at analysere indvoldene af hver sin lille lyserøde opsprættede pattegris. Rektor nåede at overvære praktisk dissektion i biologi.

Han nåede lige tilbage til klassen med de japanske gæster, der var ved at runde timen af. Han lyttede til elevernes spørgsmål, stillede selv et par spørgsmål og afsluttede timen, med et par velvalgte ord om vigtigheden af at lære sin egen kultur at kende gennem andres. Til sidst takkede han eleverne for deres medleven, japanerne og læreren for at have gjort denne kulturudveksling mulig. På vejen ud fik hver japaner stukket en kuglepen med skolens logo i hånden.

Walt Whitman High School, Bethesda, Maryland.

Foto: Walt Whitman High School

Nysgerrighed og synlighed

Trods hastværket udviste rektor under hele runden ægte interesse, autoritet og menneskelig varme. I sit spartanske kontor uddyber han:

"Det er en måde at få indsigt i, hvad der foregår på skolen. Jeg går meget rundt på eget initiativ, men jeg bliver også tit inviteret af lærerne. Jeg opfordrer stærkt lærerne til at besøge hinanden i klasserne for at hente inspiration til deres egen undervisning."

- Er det tilstrækkeligt til at få viden om kvaliteten af undervisningen?

"Nej, vi foretager også en mere bred systematisk evaluering af skolens arbejde og lærernes undervisning hvert år. Gymnasierne ranglistes, og vi skal gerne blive på Top 100-listen over de bedste skoler i USA. Det betyder meget for søgningen til skolen. Hvis jeg hele tiden skal kunne forbedre og udvikle, skal jeg vide, hvad der fore-

går, og det er én af grundene til min aktive stil."

En lærers erfaringer

I Danmark sidder lærer Inger S. Petersen, som har følt den amerikanske systematiske evaluering på sin egen krop. Hun har undervist i fem år på et amerikansk college og er nu tilbage på en dansk skole.

- Hvordan oplevede du den årlige evaluering?

"Man vænnede sig til det. Evalueringen startede med en 45 minutters *pre-conference* om de mål, jeg havde med min undervisning, derefter 45 minutters observation. Denne var grundlaget for 45 minutters *post-conference*. Det foregik en gang om året, og der blev af årene opbygget en gensidig tillid, så det ikke føltes ubehageligt."

På dansk jord

På spørgsmålet om den amerikanske rektors stil vil have sin gang på dansk jord, svarer lektor Peter Henrik. Raae, forsker i gymnasieledelse ved Syddansk Universitet:

”Det er bestemt ikke umuligt. Rektor kunne fx meddele, at da skolen har en strategi om inddragelse af lokalmiljøet, nye undervisningsformer, vil han eller hun gerne inviteres med ind i undervisningen. Lærerne kan derved få en oplevelse af at blive set af ledelsen, hvilket de unge efterspørger, og rektor får viden om, hvad der foregår på skolen, og om hvordan skolens strategi virker i praksis.”

- *Hvordan mener du, at lærerne vil reagere?*

”Reaktionen vil være meget forskellig. Det kan nemt blive fanget ind af mistroiskhed. Men det kan også være vejen til kulturændringer i retning af øget åbenhed og fleksibilitet i gamle grænser mellem ledelse og lærere, mellem ’æggebakkekulturen’ og organisationen som helhed.”

Walking-in-and-around oversat til dansk - interview med en dansk rektor og en dansk gymnasie lærer

”Hvorfor underviser lærerne altid bedre, når rektor og vicedirektør er inde og høre?”

Rektor Kristian Jacobsen, Helsingør Gymnasium, citerer et spørgsmål fra skolens elevrådsformand. Kristian Jacobsen er én af landets yngste rektorer. Han kom til gymnasiet for to år siden, og noget af det første han gjorde, var at gå ind i klasserne hos *alle* lærerne og overvære deres undervisning.

- *Hvordan reagerede lærerne på det?*

”Det var grænseoverskridende for de mange lærere, der havde siddet 30 år bag en lukket dør. Jeg diskuterede med hver enkelt og fremlagde mine observationer samlet ved slutningen af året. Jeg valgte her en anerkendende vinkel, hvilket skabte tryk i lærerkollegiet.”

Det var det første år. Hvordan holder du din viden vedlige?

”Nu deler jeg de årlige besøg i klasserne med min vicedirektør. De er en del af MUS-samtalerne, hvor det vigtige er, at samtalen relateres til undervisningen.

Det dynamiske ligger i, at vi kan give feedback i forhold til tidligere besøg og prøve at styre i retning af skolens mantra: at fokusere mere på hvad eleverne har *lært*, end hvad der *undervises i*. Og ubevidst opper lærerne sig selvfølgelig, når vi er med, og det er nok baggrunden for elevrådsformandens spørgsmål.”

Tillid – mistillid

Kunne du forestille dig at supplere det med den amerikanske rektors stil?

”Jeg kan godt lide det uformelle i det, som denne rektor gør. Men hvis jeg gik ind uden varsel, ville det være et signal om mistillid fra min side. Det vil nok blive oplevet som kontrol.

Men jeg tror på ”runden”, dvs., at jeg er synlig på skolen, og jeg tror også på idéen med at invitere både mig og kolleger ind, når der foregår noget spændende. Det kunne være en god måde at dele hinandens viden på.”

Kulturændring i gymnasiet

Adjunkt Anna Stricker, som har været lærer på Helsingør Gymnasium i fem år, vurderer sin rektors stil således:

”Det var en stor omvæltning fra den gamle rektor, da den nuværende rektor og vicedirektør begyndte at komme ind i vores klasser. Det var befriende, for tidligere var der alt for mange ’lukkede døre’ – også i overført betydning. Personligt vil jeg nu helst have, at det er rektor, som kommer ind til mig. Jeg vil gerne have et tættere forhold til min leder og vil gerne kunne tale med ham om min undervisning.”

- *Hvad ville du sige, hvis rektor jævnligt gik rundt og stak hovedet ind i klasserne?*

Marianne Abrahamsen

Ph.d. i ledelse og organisation i gymnasiet. Tidligere rektor ved Marselisborg Gymnasium. Ekstern lektor ved masteruddannelsen i ledelse ved IFPR.

”Fint for mig, men jeg vil nu helst have et varsel. Selvom man altid leverer god undervisning, er det ikke rart, hvis det får karakter af kontrol. Spændet mellem interesse og kontrol skal spille sammen.

Til gengæld synes jeg, at idéen med at se hinanden i undervisningen og få inspiration på den måde er rigtig god.

Åben dør skal gøres til en kultur, som opleves som tryk, og som kan forbedre pædagogik, indhold og kommunikation på skolen”.

IFPR orienterer

Disputats

Marianne Horsdal forsvarede i april sin doktordisputats med titlen: Telling Lives. The acquisition and application of narratives. Læs mere [her](#)

Seminar

Michael Paulsen og Søren Harnow Klausen afholdt d. 4. maj et velbesøgt seminar: Innovation og læring i filosofisk og kritisk perspektiv — med deltagelse fra blandt andet Undervisningsministeriet. Læs mere [her](#)

Seneste udgivelser i skriftserien

GYMNASIEPÆDAGOGIK

GYMNASIEPÆDAGOGIK nr. 81 At tegne en tanke

Første rapport om Visuel hf i Viborg
Af Aase H.B. Ebbensgaard, Nikolaj Frydensbjerg Elf og Sia Søndergaard (red.)

GYMNASIEPÆDAGOGIK nr. 80

Mangfoldighed og fællesskab

En etnoidaktisk analyse af kursisttilgange og klasserumskultur på HF og VUC.
Af Steen Beck og Michael Paulsen

GYMNASIEPÆDAGOGIK nr. 79 Innovation i gymnasiet, rapport 1

Af Michael Paulsen, Peter Hobel og Torben Spanget Christensen

GYMNASIEPÆDAGOGIK nr. 78 Sporskifte i gymnasiet

Reform og handlemuligheder
Af Lilli Zeuner, Steen Beck, Lars Frode Frederiksen, Michael Paulsen, Erik Kruse Sørensen

GYMNASIEPÆDAGOGIK nr. 77 Videnskabsretorik og skrivedaktik

Rapport om et forsknings- og udviklingsprojekt med deltagelse af Avedøre Gymnasium,

Kongsholm Gymnasium & HF samt Syddansk Universitet
Redigeret af Ellen Krogh

Abonnement

Abonnement på skriftserien kan opnås ved henvendelse til Bettina Ross på beti-na.ross@ifpr.sdu.dk eller telefon 6550 3659.

Abonnementet tegnes for fire numre ad gangen, og prisen for abonnementet på kr. 240 pr. fire numre dækker instituttets udgifter til administration og forsendelse.

Det er muligt at få tilsendt en enkelt publikation (pris kr. 60), men man kan også få det enkelte nummer ved at downloade det gratis fra IFPRs hjemmeside, www.sdu.dk/ifpr, eller ved at afhente det på instituttet.